

KÖNYVISMERTETÉS

ERDÉLYI Attila – TIMON László:

Utak hó- és jégmentesítése olvasztószerekkel.

A sózás hatása a betonburkolatra.

Bibliográfia. Bp. 1975. 210 p. 20 cm.

/Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára.

Tudományos műszaki bibliográfiák. 13. sz./

OMKDK rakt. sz.: C 37018/13.

Az emberi társadalmak fejlődésének és felvirágoztatásának nélkülözhetetlen *alapja, eleme az út*. Minden ország, köztük hazánk is a nemzeti jövedelem jelentős részét költi az *úthálózat* korszerűsítésére, kiépítésére. Ebből következik, hogy a nemzeti vagyoni számottevő részét alkotják a modernül kiépített úthálózatok. Ugyanakkor ez az óriási értékű vagyoni a technika jelenlegi fejlődése szakaszában egyre nagyobb forgalmi terhelésnek van kitéve, ami természetszerűleg állapotát folyamatosan rongálja. Ehhez járulnak még a különböző időjárás tényezők, nem utolsósorban a víz, a hó és a jegesedés.

A csekély hazai szakirodalom kibővítéséhez nyújt alapvető segítséget a kiadvány és ilyen szempontból *hiánypótló jellegű*. A szerzők által feldolgozott kérdés hazánkban is aktuális, megoldásra váró probléma. Aki ismeri a fejlett közlekedési hálózattal rendelkező országok – Japán, Anglia, az NSZK – helyzetét az tudja, hogy az egyre növekvő forgalom diktálta helyzetben milyen rendkívüli nehézségekbe ütközik az utak megfelelő karbantartása, a zavartalan közlekedés fenntartása, különösen a téli időszakban.

A bibliográfia nem szorítkozik csak szűk szakmai, belföldi adatok feldolgozására, hanem bemutatja a világ országainak ezen a téren elért eredményeit, illetve az ilyen jellegű kérdésekkel foglalkozó szakirodalom lételképességét.

Az útfenntartási tevékenységet végző különböző szervezetek – közúti igazgatóságok, tanácsok és más úttulaj-

donosok – számára és természetesen a kutatással foglalkozó szakemberek részére is, ez a kiadvány hasznos útmutató.

A kiadvány *első része* tárgyalja a betonutak sózásával kapcsolatos tudnivalókat. Kitér a téli útfenntartás és sózás gyakorlatára, ismerteti az olvasztószerkeket és azok hatását. Tárgyalja a korrózió elleni védekezést is, erre vonatkozóan a szakirodalom állásfoglalása nem egységes. Külön fejezetben foglalkozik a fagyálló-sóálló útbeton technológiájával és építéstechnológiai kérdésekkel.

A *második rész* tartalmazza az 1964–1974 között a tárgyban megjelent szakirodalom bibliográfiáját a következő tagolásban: könyvek, könyvjellegű kiadványok, kutatási jelentések; kongresszusokról kiadott művek, szabványok és szabványfordítások; folyóiratcikkek. Fenti csoportosításon belül nyelvek szerint tagolják a szakirodalmat.

A *szerzői mutató és tárgyszómutató* a számsorrendben közölt irodalmi források sorszámát jelöli. A tárgyszómutató részletes vizsgálata alapján felmerülhet, hogy kívántosabb lett volna a főbb témákban az anyag részletesebb tagolása. Pl. az előzetes sószórás irodalmának külön közlése.

Mindenesetre a gondosan szerkesztett szakgyűjtemény hasznos segédlet lehet az útfenntartó szervezetek önálló egységeinek, amelyeknek kis, szakmai könyvtárból nem hiányozhat. De ez a téma az oktatási, továbbképzési tananyagokba is belekerülhet, amint ezt már az autópálya mérnökségvezetők és művezetők tanfolyamának tananyagába is beiktatták a Budapesti Közüti Igazgatóságnál rendezett házi tanfolyamon.

A kiadványt a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárától lehet *téritésmentesen* igényelni.

Solt Dezső

KÖNYVTÁRI MUNKA – KÖNYVTÁROS HIVATÁS

Könyvtári cédulakatalógusok automatizálása Amerikában

1960 óta az USA-ban és Kanadában több kis- és közepméretű könyvtár (kevesebb mint 250 ezer egységből álló gyűjteménnyel) helyettesítette katalógusát valamilyen automatizált változattal. Másrésztől ugyanez csak kevés nagykönyvtárban történt meg.

A cikk alapjául szolgáló vizsgálatokat 1974–75-ben folytatták az USA-ban és Kanadában. Először *kérdőívet küldtek szét a könyvtári munka automatizálásában vezető szerepet játszó intézményekhez, egyénekhez stb.*

Tájékoztatást kértek arról, hogy mely könyvtárakban folyt katalógus-automatizálási tevékenység. Szakirodalomkutatás, majd telefoninterjúk után, végül 26 könyvtárat személyesen is meglátogattak. (Összesen 77 könyvtárat vontak be a vizsgálatokba.) Elsősorban a következő hat kérdésre vártak választ:

1. Mióta foglalkozik a könyvtár intenzíven az automatizálás gondolatával?
2. Jelöltek-e ki bizottságot vagy más szervezet a kérdés tanulmányozására?
3. Mi indokolja az automatizálást?

4. Melyek a legkívánatosabb és legelérhetőbb alternatívák?
5. Szándékoznak-e más könyvtárakkal kooperálni ezen a téren?
6. Készült-e valamilyen tanulmány, jelentés stb. a katalógus automatizálásáról?

Az automatizálás okaként a könyvtárak a következőket adták meg:

az automatizált katalógus az esetleg több telephelyű könyvtár teljes állományához nyújt hozzáférést, könnyen mozgatható, terjeszthető stb.;

a hagyományosnál többféle szempontú keresésre nyújt lehetőséget;

új lehetőségeket teremt a könyvtárközi kölcsönzésben;

megszünteti a cédulakatalógusnak a méretek növekedésével keletkező sok előnytelen tulajdonságát, mint pl. inkonzisztens bibliográfiai adatok, elhasználódás stb.;

a hagyományos cédulakatalógus növekedésével a karbantartási, raktározási és egyéb problémák, illetve költségek gyors ütemben növekednek; remény van arra, hogy az automatizálás erre mérséklően hat;

egyéb külső és belső „elvárások” is az automatizálásra készítetnek.

A legmesszebbre tekintő könyvtárak fő érve, hogy olyan komplex információs rendszert akarnak létrehozni, amely a legkülönbözőbb felhasználói igények gyors, pontos kielégítését teszi lehetővé.

28 megkérdezett közép nagyságú könyvtár (gyűjteménye kevesebb mint 250 ezer egységből áll), típus szerinti megoszlása az 1. táblázaton látható. Több mint 80%-uk már legalább két éve foglalkozik komolyan az automatizálás kérdésével. Az egyetemi és szakkönyvtárak többsége végső célként az on-line rendszert tűzte ki, de alkalmazni akarnak könyv- és mikroformátumú katalógust is. Az automatizálást a könyvtárak nagy része úgy érti, hogy a hagyományos bibliográfiai rendszer és

1. táblázat

A vizsgált könyvtárak száma és százaléka

	közép (kevesebb mint 250 ezer egység)		nagy (több mint 250 ezer egység)		összesen	
	száma	%	száma	%	száma	%
Nyilvános könyvtárak	8	28,6	5	10,2	13	16,9
Egyetemi könyvtárak	9	32,1	31	63,3	40	51,9
Szakkönyvtárak	7	25,0	0	0	7	9,1
Nemzeti és állami (szövetségi) könyvtárak	1	3,6	7	14,3	8	10,4
Egyéb	3	10,7	6	12,2	9	11,7
Összesen	28	100,0	49	100,0	77	100,0

katalógus-elvek változatlanul maradnak. A szakkönyvtárak kevésbé, a többi könyvtár szívesen kooperálna másokkal, képezne hálózatot.

Az automatizálás jelenleg legelterjedtebb formája a könyvkatalógus számítógéppel segített előállítás. Az ilyen katalógussal rendelkező könyvtárak többsége három éven belül mikroformátumra kíván áttérni. Ennek fő oka, hogy az új szerzemények időszakonkénti mellékletbe foglalása, majd a kumulálás (amely az egész katalógus újrayomását jelenti) annál költségesebb és időigényesebb, minél nagyobb az állomány.

A vizsgálatban tíz mikroformátumú katalógus szerepelt: kilenc mikrofilmlapos és egy tekeresfilmes. Az egyetemi könyvtárak felhasználói ezt a formát általában szívesen fogadják.

Az on-line rendszer sokkal ritkább és egyik helyen sem kizárólagos. Egy egyetemi és három szakkönyvtárban volt részben on-line katalógus (köztük a NASA és az IBM könyvtárban), de többen tervezik bevezetését.

Különböző formában összesen 49 nagykönyvtárat (gyűjteménye több mint 250 ezer egységből áll) kérdeztek meg. Ezek 63,3%-a egyetemi intézmény, a többi nyilvános, nemzeti, állami (szövetségi) könyvtár volt. A könyvtárak felében már volt kijelölt csoport az automatizálás tanulmányozására. Ezek majdnem mindenhol végső célként az on-line katalógust jelölték meg. Sok könyvtárban vélekedtek úgy, hogy a cédulakatalógussal még kihúzzák addig, amíg a technológiai és gazdasági okok egyértelműen a számítógép mellett szólnak.

A nagy nyilvános könyvtárak is on-line rendszert terveznek, noha tisztában vannak vele, hogy a felhasználók iskolázottságában, gyakorlottságában mutatkozó nagy különbségek nehezítik alkalmazását.

Három nagykönyvtár rendelkezik számítógéppel előállított nyomtatott könyvkatalógussal. A volumennel kapcsolatos problémák miatt azonban vizsgálják az on-line technika (esetleg párhuzamos) bevezetését, vagy a mikroformátumú katalógus alkalmazását.

A National Library of Medicine a kártyakatalógus mellett egy 150 ezer címet tartalmazó on-line rendszert is működtet. A National Agricultural Library eredetileg 1976-ban akarta lezárni a kártyakatalógust és on-line rendszerre térni; különböző okok miatt ezt 1980-ra halasztották. Jelenleg a két forma egymás mellett működik. A legtekintélyesebb amerikai könyvtár, a Library of Congress 1980-ra tervezi az áttérést.

Sok könyvtár számára az automatizálás pusztán a hagyományos katalóguscédulák tartalmának gépre vitelét jelenti, csak kevés helyen vélekednek úgy, hogy a bibliográfiai adatok rendszerét is meg kell változtatni. Sok könyvtárban említették, hogy nem eléggé ismeretes, mit is vár a felhasználó a katalógustól, valamint hogyan használja azt. Az ilyen ismeretek hiánya a fő oka annak, hogy a könyvtárak többsége az automatikus katalógust a „jól bevált régi” mintájára tervezi. A nagykönyvtáraknak az automatizálás iránti lanyhább érdeklődése (a közepes

könyvtárakéhoz viszonyítva) elsősorban gazdaságossági tényezők következménye. Úgy gondolják, hogy az *átérés 1985 előtt nemigen válik gazdasági kényszerré*. Sok nagykönyvtár úgy nyilatkozott, hogy döntésükkel megvárják a *Library of Congress* végleges elhatározását. A nagykönyvtárak arra is hivatkoztak, hogy ezen a területen még sok kutatást kell folytatni.

A jelen vizsgálat a következő előrejelzéseket alapozta meg:

1. Jelentékeny és egyre növekvő érdeklődés mutatkozik a cédulakatalógust felváltó alternatívák iránt, különösen az utóbbi két évben.

2. Bár néhány nagykönyvtár hamarosan lezárja a cédulakatalógust és más alternatívára tér át, a többség – legalábbis 1985-ig – nem óhajt technikai változtatást.

3. A nagykönyvtárak automatizálása kooperációban fog végbemenni.

4. Az automatizálást követően a cédulakatalógusokat lezárják, majd valamilyen fotómásolat készítése után eliminálják. A nagykönyvtárakban hosszú ideig két katalógus fog egyszerre működni: egy lezárt retrospektív katalógus cédulán vagy lefényképezve, és egy nyitott, géppel olvasható, automatizált katalógus.

5. A nagykönyvtárak többsége on-line katalógust fog használni, amelyhez különböző egyéb formák, mint könyv, mikroformátum stb. kiegészítések járulnak majd. A nagy gyűjteményekben a *nyomatott könyvkatalógus kizárólagossága nem elfogadható*, mert lassú a kumuláció és drága a nyomtatás. *A teljes egészében mikroformátumú katalógus sem megfelelő*, mert a felhasználók nem egyöntetűen helyeslik, és mert ez a forma nem növeli meg lényegesen a kutatási lehetőségeket. Ezért a nagykönyvtárak állandóan változó „kevert” on-line, könyv- és mikroformátumú katalógusokat hoznak majd létre, hogy a pillanatnyi helyzetnek, igényeknek és gazdasági körülményeknek megfeleljenek.

/BIERMAN, K. J.: Automated alternatives to card catalogs: the current state of planning and implementation = Journal of Library Automation, 8. köt. 4. sz. 1975. p. 277–298./

(Valkó Péter)

Kisgépes, olcsó és hatékony kézi kölcsönzési rendszer

Az ideális kölcsönzési rendszerrel kapcsolatos kívánalmak:

- a kölcsönzési ügylet legyen gyors és egyszerű;
- a kölcsönzési nyilvántartás legyen világos és egyértelmű;
- a visszaérkezett anyag kiiktatása egyszerűen történjék;

- a felszólításokat könnyen lehessen elvégezni;
- a rendszer viszonylag ne legyen költséges.

Az on-line kölcsönzési rendszer az első négy feltételt nagyjából kielégíti, de általában eléggé költséges. Az off-line rendszerek viszont – annak ellenére, hogy sok helyen megfelelnek – többnyire csak nagy késéssel adnak információt a kölcsönzött állomány helyzetéről.

A kis számítógépes rendszerek olcsók, de nagy gyűjteményeknél retrospektív feldolgozásra már nem alkalmazhatók. A hagyományos kézi rendszerek olcsón működnek, de az ideális rendszer követelményeit aligha elégítik ki.

A megoldás a kisgépes kézi kölcsönzési rendszer. A kaliforniai *Stanford Egyetem LANE Orvosi Könyvtárában* megvalósított változata mind költségek, mind üzemképesség viszonylatában – néhány hónapos tapasztalat alapján – kedvező megoldásnak látszik.

A kézi rendszer kétféle lehet: *könyvkártya alapú* és *kölcsönzőkártya alapú*.

A könyvkártyás rendszerben a kártya (amely a könyvről a feldolgozással egyidejűleg készül és a könyvben tárolják) tartalmazza a kötetről a bibliográfiai információt. A kölcsönzés során az olvasó csak aláírja a kártyát. Ebben a rendszerben tehát kevés teher hárul az olvasóra, a könyvtáros megterhelése a jelentős (olvashatatlan aláírások, dátum stb. miatt).

A kölcsönzőkártyás rendszerek az olvasónak nagyobb szerepet adnak, ui. kölcsönzéskor a kölcsönzőkártyára az összes adatot rá kell az olvasónak írnia. Ezzel a könyvtárosoknak a kölcsönzési folyamat során kevesebb a munkájuk, de utólag, a feldolgozásnál, már többletmunkát okoznak a nem pontos adatok, nehezen olvasható kézírás stb. A kölcsönzőkártya több példányos, a lejárat jelzésén kívül egy példányt nyugtául is szolgál a könyv visszaadásakor stb.

A géppel segített kölcsönzési rendszerek félreérthetetlen nyilvántartást tesznek lehetővé, idő- és energiamegtakarítással. A kisgép készíti a kölcsönzőkártyát és a könyvkártya adatait is mechanikus úton viszik be a megfelelő nyilvántartásba.

A *LANE* könyvtári rendszer olyan kisgéppel segített kézi kölcsönzési eljárás, amely a *könyvkártya* és a *kölcsönzőkártya kombinációján alapul*. Jellemző tulajdonságai a következők:

szabvány méretű és típusú – az USA-ban elterjedt hitelkártyával azonos – műanyag préselt könyvtári kártyát használ;

a teljes kölcsönzési információt szabványosított főtípusú formában tartalmazza és így megkönnyíti a lejárat felvilágosítások készítését;

bár a nyilvántartások a folyóiratcím vagy raktári szám szerint vannak rendezve, a kölcsönzési információ a lejárat szerint is visszakereshető anélkül, hogy minden egyes tételt át kellene vizsgálni;

nincs szükség különlegesen előkészített könyvkártyá-